

Demokrati - grundidéer och mål

När demokratin *fungerar bra* innebär det: 1) att man tar hänsyn till de berördas åsikter vid olika former av beslutsfattande, 2) att konflikter mellan människor hanteras på ett konfliktlösande sätt så att inte den ena eller den andra parten blir lidande, 3) att det råder en slags idékonkurrens, dvs. alla olika idéer får fritt framföras och så att den bästa till slut kan vinna.

Men demokratin måste begränsas så att den inte lägger sig i alla frågor som finns i ett samhälle. Detta innebär: 1) att individerna har vissa friheter och vissa rättigheter, 2) att man

inte genom demokratiska beslut bestämmer vad som är sant eller falskt eller vad som är den bästa smaken, 3) att experter beslutar om *vissa* saker under ansvar.

Ordet *demokrati* är sammansatt av två ord: folk (*demo-*) och makt (*-krati*). Men vad betyder det när vi säger Sverige är en demokrati. Betyder det att folket har makten i Sverige? Och vad betyder i så fall folket? Och vad har folket makt över? Kan en majoritet göra vad den vill med en minoritet? Låt oss se vad som står i en av Sveriges grundlagar om detta (från riksdagens hemsida 2010).

1 kap. Statsskickets grunder (obs. följande text bör kontrolleras mot aktuell lagtext via nätet)

1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

2 § Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet.

Det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktions-

hinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. Lag (2002:903).

3 § Regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen är rikets grundlag. Lag (1991:1471).

4 § Riksdagen är folkets främsta företrädare.

Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning. Lag (1976:871).

5 § Konungen eller drottning, som enligt successionsordningen innehar Sveriges tron, är rikets statschef.

Vad i denna regeringsform är stadgat om konungen skall, om drottning är statschef, gälla henne. Lag (1979:932).

6 § Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen. Lag (1976:871).

7 § I riket finns primärkommuner och landstingskommuner. Beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar.

Kommunerna får taga ut skatt för skötseln av sina uppgifter. Lag (1976:871).

8 § För rättskipningen finns domstolar och för den offentliga förvaltningen statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter. Lag (1976:871).

9 § Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet. Lag (1976:871).

Folkstyre

Den svenska demokratin är ett slags folkstyre. Som en sorts *medel* för att förverkliga detta folkstyre nämner grundlagen bland annat fri åsiktsbildning, allmän och lika rösträtt samt det representativa statsskicket. Det sägs också att lagarna reglerar hur den offentliga makten skall utövas. Detta betyder att den offentliga makten, dvs. lärare, polis, domstolar, etc. måste rätta sig efter de bestämmelser som finns och bara utöva makt endast på det sätt som beskrivs i dessa.

Men vad är egentligen *demokratins mål*, dvs. vitsen med det hela? Det finns två sidor av ditt förhållande till andra människor:

- Att du lever ditt eget liv utan att ta hänsyn till andra.
- Att andra lever sina liv utan att ta hänsyn till dig.

De två sakerna är ömsesidigt inflätade i varandra. Att inte behöva ta hänsyn till andra människor innebär en slags frihet. Men om alla skaffar sig den friheten i lika stor grad, då mister man samtidigt friheten att slippa andras hänsynslöshet. Vilken frihet är mest värd?

Den svenska staten (liksom alla andra stater på jorden) har förbjudit människor att fritt döda varandra. Detta uttrycks i lagen (Brottsbalken, 3 kap. Om brott mot liv och hälsa):

1 § Den som berövar annan livet, dömes för mord till fängelse i tio år eller på livstid.

2 § Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest att anse som mindre grovt, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år.

Samtidigt som du alltså då går miste om en frihet (friheten att mörda när du får lust) så får du en annan frihet (friheten att inte bli mördad av andra). Villkoret för att detta skall fungera är att lagen gäller *lika för alla* människor oavsett social ställning, betalningsförmåga, han-

dikapp eller någon annan egenskap. Detta är *en av demokratins grundidéer!*

Den människa eller de människor som berörs av regler skall också kunna *påverka innehållet* i dessa. När detta sker, fungerar människors samarbete bättre. Detta är *en annan av demokratins grundidéer!*

När vi människor skall göra någonting tillsammans måste vi komma överens om vissa regler som skall gälla för detta samarbete. Det kan vara trafikreglerna, vem som skall bädda sängen hemma i familjen, eller vilka ordningsregler som skall gälla i skolan. Finns det förresten något enda område där människor samarbetar som inte kräver gemensamma regler?

Frånvaro av demokrati påverkar samarbetet mellan människor på minst två sätt:

- om människor inte kan påverka blir de mindre villiga att ställa upp på det som sägs vara gemensamma regler (de kan bli sabotörer i stort och smått – eller terrorister)
- om människor inte kan påverka finns det risk för att reglernas utformning gynnar vissa människor på andras bekostnad

Sammantaget leder detta till en försämring av det samarbete som reglerna är till för att underlätta. I värsta fall kan det bli fråga om att samarbetet urartar, förfaller och upplöses. Demokrati leder alltså till ett bättre fungerande samarbete människor emellan. Detta är *demokratins mål* - själva vitsen med det hela.

Man kan naturligtvis ha olika åsikter om demokrati. Men det finns försök gjorda som visar att demokratiska samsarbetsformer även är *effektivare* än olika former av diktatur.

Ett av demokratins medel - parlamentarismen

När man deltar i ett sammanträde finns en direkt möjlighet att påverka vilka beslut som fattas. Detta gör man genom att:

- begära ordet och komma med egna synpunkter
- rösta för eller emot framlagda förslag

Det vore opraktiskt om medborgarna i hela Sverige samlades till "riksmöte" på en speciell "riksdag" och diskuterade och fattade beslut om vilka regler som skall gälla för hela Sverige. Därför har vi i Sverige ett *representativt och parlamentariskt statskick*, som det står i grundlagen.

Att rösta politiskt i Sverige

I Sverige har vi politiska val vart fjärde år. Valet gäller tre saker: att välja parti till riksdagen, till landstinget och till kommunfullmäktige.

Om man är *röstberättigad* så får man i god tid före valet ett *röstkort* där det står angivet vilken dag och i vilken lokal man skall rösta (man kan också poströsta på vilket postkontor som helst). När man sedan *röstar* i den lokal som man är anvisad, finns där en förteckning som kallas *röstlängd*. Röstlängden upptar namnet på alla dem som via röstkortet är inbjudna att rösta i just den lokalen.

När man kommer in i *vallokalen*, finns där först ett bord där de olika partierna lagt sina *valsedlar*. En valsedel är en papperslapp där partiets namn står överst. På valsedeln har partiet rangordnat de *kandidater* i tur och ordning som de själva anser skall komma in i riksdagen, i kommunfullmäktige eller i landstinget. De tre olika val som man gör när man röstar, markeras med valsedlar i olika färger.

I Sverige har vi *hemliga val*. Så för att ingen annan skall se på vilket parti man röstar, bör man ta valsedlar från alla partier från bordet utanför vallokalen. Man tar sedan med sig valsedlarna bakom ett avskärmat bord, ett *valbås*, och sorterar bort de partier som man inte tänker rösta på. Därefter lägger man rätt valsedel i ett *valkuvert* och klistrar för. Det

Ett representativt statskick betyder att vi väljer representanter som skall ta tillvara våra intressen på "riksmötet". En fördel med detta är att det inte blir så många som skall diskutera och besluta (det är 349 ledamöter i riksdagen). En annan fördel är att representanterna förhoppningsvis är kunnigare än sina väljare (alla medborgare har ju inte samma möjlighet att skaffa sig kunskaper). En tredje fördel hänger ihop med den första: om de människor som vill ställa upp och bli väljarnas representanter sluter sig samman i partier, så blir det ännu lättare för folk att välja, eftersom det blir färre åsikter att ta ställning till.

blir alltså tre kuvert med en valsedel i varje. Man kan rösta på olika partier i de tre valen, t.ex. ett i riksdagsvalet och ett annat i valet till kommunfullmäktige.

Därefter går man fram till *valförrättaren* och anmäler sig med namn. Då letar denne i röstlängden och stryker namnet och tar samtidigt emot ens valkuvert med en röstsedel i varje. Att valförrättaren stryker ens namn gör att man inte kan gå till lokalen och rösta flera gånger.

Med ledning av färgen på röstsedeln lägger valförrättaren sedan kuvertet i rätt *valurna*: en för riksdagen, en för landstinget och en för kommunfullmäktige.

När valet är över räknas rösterna. Detta sker enligt en invecklad matematisk metod som kallas *jämtrade uddatalsmetoden med divisorn 1,4*. Men i princip går det till på följande sätt när det gäller riksdagsvalet.

Först räknas rösterna för varje parti i hela landet. Därefter tar man reda på totalsumman avlagda röster. De partier som fått mindre än 4% av totalantalet röster sorteras bort. Sedan tar man reda på totalsumman för de partier som blir kvar. Riksdagen har 349 platser. Partierna får nu lika många *procent riksdagsplatser* som de har fått *procent röster* av denna senare totalsumma.

Riksdagens uppgifter

Sveriges riksdag har egentligen många uppgifter. Men det är tre som framstår som särskilt viktiga: stifta *alla lagar* i Sverige, besluta om den svenska *statens budget* (inkomster och utgifter) samt *kontrollera regeringen*. Detta finns uttryckt i grundlagen (Regeringsformen, 1 kap.):

4 § Riksdagen är folkets främsta företrädare. Riksdagen stiftar lag, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens medel skall användas. Riksdagen granskar rikets styrelse och förvaltning. Lag (1976:871).

Att stifta lagar innebär att i sammanträde (efter inläsning, funderingar och diskussioner) besluta om vilka lagar som vi skall ha här i landet. Det gäller nya lagar likväl som förändring av gamla (lag förändras genom ny lag). Vissa lagar är det svårare att förändra: s.k. grundlagar. Dessa kräver normalt två riksdagsbeslut med ett mellanliggande politiskt val.

Att besluta om den svenska statens budget betyder att i förväg bestämma storleken på de skatter och avgifter som är statens inkomster. Man brukar göra detta för ett år i taget. Likadant förhåller det sig med statens utgifter. Varje statligt verksamhetsområde får ett anslag (en viss summa pengar) som skall räcka

Riksdagsutskotten

Sveriges riksdag har 16 fasta utskott med 17 ledamöter i varje. Riksdagsutskotten har varsitt verksamhetsområde som framgår av namnet, t.ex. trafikutskottet, försvarsutskottet, justitieutskottet, utbildningsutskottet och finansutskottet. Varje parti har lika många platser i procent (av 17) som de har procent platser i riksdagen (så långt detta är möjligt). Utskottsledamöterna är alltså riksdagsledamöter och väljs av respektive riksdagsparti. Man utser naturligtvis de partikamrater, till varje utskott, som visat sig speciellt duktiga och intresserade av de frågor som utskottet har hand om.

Riksdagsutskotten sammanträder regelbundet och granskar då alla riksdagsärenden som senare skall beslutas av hela riksdagen. Vitsen

till utgifterna under kommande år (budgetåret).

Riksdagens uppgift att kontrollera regeringen är möjligen svårare att förstå. Ett förutsättning är att man förstår skillnaden mellan regering och riksdag. Riksdagens kontrollmakt, som det heter, består i att se till så att riksdagens beslut verkligen genomförs av regeringen. Det kan riksdagsledamöterna göra genom att ställa frågor till enskilda ministrar om vad de har gjort och vad de tänker göra. Ministrarna får då komma till riksdagens kammare och på plats "stå till svars". Vissa frågor är svårare eller längre och kräver att ministern fått frågan i förväg nerskriven på papper. Då kallas frågan en *interpellation*. Riksdagen har också ett särskilt utskott, konstitutionsutskottet, vars uppgift är att se till så att regeringen följer landets konstitution (statskick, grundlagar).

I riksdagens kontrollmakt ligger också möjligheten att när som helst rösta bort en minister. Om en majoritet av riksdagsledamöterna röstar ja till en sådan misstroendeförklaring, måste den berörde ministern lämna sitt uppdrag i regeringen. Om riksdagsmajoriteten röstar för en misstroendeförklaring gällande statsministern, måste hela regeringen avgå.

med detta är att man kan gå mycket djupare in i ärendet beroende på att man bara är 17 ledamöter (man är ju 349 i hela riksdagen). Dessutom är man ju förhoppningsvis de kunigaste och mest intresserade riksdagsledamöter som partierna har.

Varje utskott avslutar sitt arbete med ett betänkande: ett skrivet dokument som talar om hur utskottet anser att riksdagen skall rösta. Betänkandet ger riksdagsledamöterna information om vad deras egen representant i utskottet har ansett. Om frågan är svår att sätta sig in i, kan de alltså välja att lita på det som partikamraten tyckt i utskottsbehandlingen. På detta sätt kan man säga att de flesta riksdagsfrågor *faktiskt* avgörs i utskotten.

Regeringsbildningen

Den svenska regeringen utses genom att riksdagen *först* utser statsminister, *sedan* utser statsministern själv, i samråd med sina närmaste medarbetare, vilka personer som skall bli ministrar i regeringen. Reglerna för detta finns i Regeringsformen som är en av grundlagarna (från riksdagens hemsida 2013).

(obs. följande text bör kontrolleras mot aktuell lagtext via nätet)

6 kap. Regeringen

1 § Regeringen består av statsministern och övriga statsråd.

Statsministern utses enligt bestämmelserna i 4-6 §. Statsministern tillsätter övriga statsråd. *Lag (2010:1408)*.

2 § Statsråden ska vara svenska medborgare.

Ett statsråd får inte inneha någon anställning. Han eller hon får inte heller inneha något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för honom eller henne. *Lag (2010:1408)*.

3 § En nyvald riksdag ska senast två veckor efter det att den samlats genom omröstning pröva frågan om statsministern har tillräckligt stöd i riksdagen. Om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar nej, ska statsministern entledigas.

Omröstningen ska inte hållas om statsministern redan har entledigats. *Lag (2010:1408)*.

4 § När en statsminister ska utses, kallar talmannen företrädare för varje partigrupp inom riksdagen till samråd. Talmannen överlägger med vice talmännen och lämnar sedan förslag till riksdagen.

Riksdagen ska inom fyra dagar, utan beredning i utskott, pröva förslaget genom omröstning. Om mer än hälften av riksdagens ledamöter röstar mot förslaget, är det förkastat. I annat fall är det godkänt. *Lag (2010:1408)*.

5 § Förkastar riksdagen talmannens förslag, ska förfarandet enligt 4 § upprepas. Har riksdagen fyra gånger förkastat talmannens förslag, ska förfarandet avbrytas och återupptas först sedan val till riksdagen har hållits. Om inte ordinarie val ändå ska hållas inom tre må-

nader, ska extra val hållas inom samma tid. *Lag (2010:1408)*.

6 § När riksdagen har godkänt ett förslag om ny statsminister, ska han eller hon så snart det kan ske anmäla de övriga statsråden för riksdagen. Därefter äger regeringsskifte rum vid en särskild konselj inför statschefen eller, om statschefen har förhinder, inför talmannen. Talmannen ska alltid kallas till konseljen.

Talmannen utfärdar förordnande för statsministern på riksdagens vägnar. *Lag (2010:1408)*.

7 § Förklarar riksdagen att statsministern eller något annat statsråd inte har riksdagens förtroende, ska talmannen entlediga statsrådet. Om regeringen kan besluta om extra val till riksdagen och gör det inom en vecka från misstroendeförklaringen, ska något entledigande dock inte ske.

I 3 § finns bestämmelser om entledigande av statsministern med anledning av en statsministeromröstning efter val. *Lag (2010:1408)*.

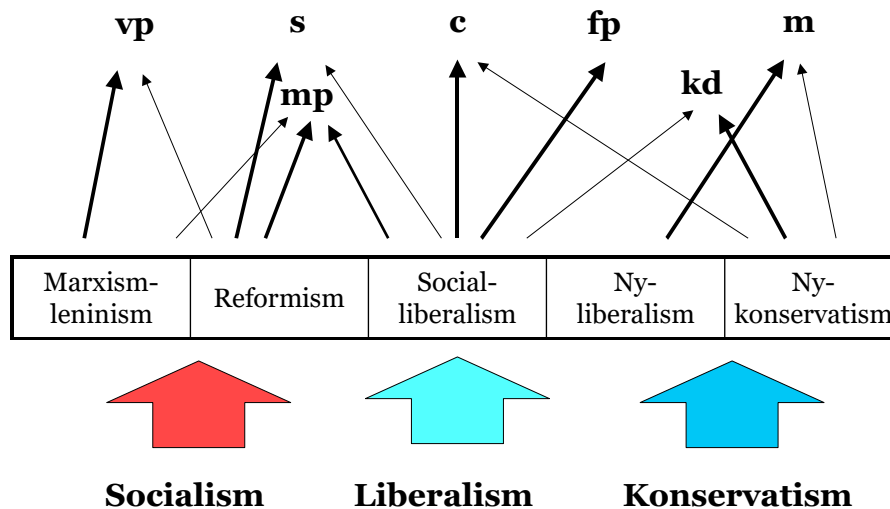
8 § Ett statsråd ska entledigas om han eller hon begär det, statsministern av talmannen och ett annat statsråd av statsministern. Statsministern får även i andra fall entlediga statsråd. *Lag (2010:1408)*.

9 § Om statsministern entledigas eller dör, ska talmannen entlediga de övriga statsråden. *Lag (2010:1408)*.

Observera de speciella regler som gäller vid röstningen. Om *inte* ett statsministerförslag får 175 eller fler nej-röster, så blir personen statsminister. Det spelar alltså ingen roll hur många ja-röster som avläggs!

Det kan vara svårt att begripa varför partierna röstar som de gör i statsministerröstningen. Genom att placera partierna på en höger-vänsterskala blir det dock begripligt. En sådan skala kan se ut som i följande figur. Observera dock att den inte riktigt stämmer med dagens läge. Figuren är alltså snarare en historisk tillbakablick.

VÄNSTER OCH HÖGER I POLITIKEN

Källa: fritt efter Zigma samhällskunskap A+B+C

Utgångspunkten är att alla partier vill ha *sin egen* partiledare som statsminister. Men om ett parti märker att detta inte går (beror på valresultatet), så blir frågan vilken partiledare som är näst bäst. Om vi utgår från att figuren ovan stämmer, så kan man räkna ut att vänsterpartiet (vp) hellre ser en socialdemokratisk partiledare som statsminister än en centerpartistisk. Ju längre högerut man kommer i uppräkningsen av partier, desto mindre kan vänsterpartiet acceptera respektive partiledare som statsminister.

Regeringens uppgifter

Regeringen har en hel rad uppgifter. Några av dem kan räknas som de viktigaste. En uppgift är att *utarbета genomtänkta lagförslag och budgetförslag*. En annan att *verkställa* det som riksdagen har beslutat.

Regeringens lag- eller budgetförslag kallar *propositioner*. Propositionerna är alltså regeringens förslag som skickas till riksdagen. Riksdagen skall granska varje förslag, diskutera och besluta om det skall genomföras, om

Likadant blir det om man betraktar skalan från moderaternas sida. Det sämsta som moderaterna (m) kan tänka sig är en vänsterpartist som statsminister. Det näst bästa efter sin egen partiledare blir en kristdemokrat. Därefter står en folkpartistisk partiledare på tur (om man utgår från figuren).

Genom att studera valresultaten bakåt i tiden kan man resonera om vilken som borde ha blivit statsminister, och sedan jämföra med hur det gick.

någon del skall förändras eller om förslaget helt skall förkastas.

När regeringen skall verkställa det som riksdagen har beslutat är det dock inte ministrarna som gör själva det praktiska arbetet. Regeringen fattar istället beslut om så kallade verkställighetsföreskrifter, dvs. mer konkreta bestämmelser om hur statliga myndigheter skall göra för att riksdagens beslut skall förverkligas. Sådana verkställighetsföreskrifter kallas *förordningar* och *föreskrifter*.

Departementen

Till sin hjälp har regeringen departement (12 stycken, år 2013). Varje departement har en minister som chef. I departementet arbetar anställda tjänstemän som fått sin anställning på sina kunskaper i ämnesområdet. När Sverige byter regering får departementstjänstemännen jobba för den nya regeringen. Dessa tjänstemän är alltså *inte* politiskt valda personer. Regeringens arbete regleras i Regeringsformen och där står bland annat (från riksdagens hemsida 2013)

(obs. följande text bör kontrolleras mot aktuell lagtext via nätet)

7 kap. Regeringsarbetet

1 § För att bereda regeringsärenden och för att biträda regeringen och statsråden i deras verksamhet i övrigt ska det finnas ett regeringskansli. I detta ingår departement för olika verksamhetsgrenar. Regeringen fördelar ärendena mellan departementen. Statsministern utser bland statsråden chefer för departementen. *Lag (2010:1408).*

2 § Vid beredningen av regeringsärenden ska behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. Upplysningar och yttranden ska också i den omfattning som behövs inhämtas från kommuner. Även sammanslutningar och enskilda ska i den omfattning som behövs ges möjlighet att yttra sig. *Lag (2010:1408).*

3 § Regeringsärenden avgörs av regeringen vid regeringsammansammanträde.

Regeringsärenden som gäller verkställighet inom försvarsmakten av författningar eller särskilda regeringsbeslut kan dock, i den omfattning som anges i lag, under statsministerns överinseende avgöras av chefen för det departement som ärendena hör till. *Lag (2010:1408).*

4 § Statsministern kallar övriga statsråd till regeringsammansammanträde och är ordförande vid sammanträdet. Minst fem statsråd ska delta i regeringsammansammanträdet. *Lag (2010:1408).*

5 § Vid ett regeringsammansammanträde är departementschefen föredragande i de ärenden som hör till hans eller hennes departement. Statsministern kan dock förordna att ett ärende eller en grupp av ärenden, som hör till ett visst departement, ska föredras av ett annat statsråd än departementschefen. *Lag (2010:1408).*

6 § Vid regeringsammansammanträden ska protokoll föras. Skiljaktiga meningar ska antecknas i protokollet. *Lag (2010:1408).*

7 § Författningar, förslag till riksdagen och andra beslut som ska expedieras ska för att bli gällande skrivas under av statsministern eller ett annat statsråd på regeringens vägnar. Regeringen kan dock genom förordning föreskriva att en tjänsteman i särskilda fall ska få skriva under beslut som ska expedieras. *Lag (2010:1408).*

Att stifta lagar

(följande är ett exempel som läraren kan byta ut mot annat valfritt)

Riksdagen stiftar samtliga lagar i Sverige. Regeringen, departementen, statliga utredningskommittéer, berörda statliga och kommunala myndigheter, näringslivet och intresseorganisationerna fyller viktiga funktioner när det gäller att ta fram förslagen till hur lagarna skall se ut.

Med start på nästa sida beskrivs ett exempel på hur en lag kommer till i Sverige. Samtidigt ges en inblick i hur det politiska systemet fungerar, hur riksdag och regering förhåller sig till varandra och hur de statliga myndigheterna arbetar.

Exemplet på lagstiftningsprocessen är det nya betygssystem som började gälla i gymnasieskolan från och med läsåret 1994/95. Att byta betygssystem är en stor och viktig fråga. Många människor, inte minst landets gymnasieelever, har synpunkter på hur det borde vara.

Kort historisk bakgrund

”Förändringen av den statliga styrningen av skolan påbörjades redan i mitten av 1970-talet men accelererade i slutet av 1980-talet.

...

Staten har successivt övergått från styrning genom regler till en mål- och resultatriktad styrning av skolan.”

(Regeringens proposition 1992/93:250, sid 3)

Som vi ser i citatet ovan, så har politikerna under en tid försökt ändra på statens sätt att styra skolan. Denna förändring av skolans styrning har kommit till stånd genom ett antal regerings- och riksdagsbeslut. Exempel på sådana beslut är:

- Proposition 1988/89:4 - ”Om skolans utveckling och styrning”
- Utskottsbetänkande 1988/89:UbU7
- Riksdagsskrivelse 1988/89:95
- Proposition 1989/90:41 - ”Om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och SYO-funktionärer”

- Utskottsbetänkande 1989/90:UbU9
- Riksdagsskrivelse 1989/90:58
- Proposition 1990/91:18 - ”Om ansvaret för skolan”
- Utskottsbetänkande 1990/91:UbU4
- Riksdagsskrivelse 1990/91:76

En proposition är ett regeringsförslag som regeringen beslutat lägga fram för riksdagen, ett utskottsbetänkande är vad ett riksdagsutskott anser och till slut, efter att hela riksdagen fattat beslut, blir det en riksdagsskrivelse.

Mål- och resultatstyrning

Så här skrev regeringen 1992/93 om det som kallas för mål- och resultatstyrning:

”Mål och resultatstyrning förutsätter att målen är tydliga såväl för dem som skall arbeta efter målen som för dem som skall utvärdera i vilken utsträckning målen har nåtts och den förutsätter en stor frihetsgrad när det gäller att välja vägar och arbetssätt att nå målen. Det grundläggande styrdokumentet är skollagen, som bl.a. reglerar kommunernas ansvar för skolan. Läroplanen skall innehålla övergripande mål för utbildningen i hela landet och riktar sig främst till den professionella personalen vid skolan. Läroplanen skall inte längre innehålla anvisningar om de metoder som lärare och skolledning skall använda för att nå målen.”

(Regeringens proposition 1992/93:250, sid 3)

I en annan proposition samma riksdagsår lät det så här:

”Ansvaret när det gäller skolans styrning kommer härigenom att fördelas på följande sätt: Riksdagen svarar för den övergripande styrningen genom skollagen och genom att fastställa timplanen och riktlinjer för läro- och kursplaner.

...

Riksdagen beslutar också om statens bidrag till skolans finansiering genom det kommunala utjämningsbidraget.

Regeringen fastställer läroplaner, kursplaner och övriga skolförfattningar, främst de s.k. skolförordningarna.

...

Skolverket är central förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet och skall verka för att de mål och riktlinjer för skolan som riksdagen och regeringen har fastställt förverkligas inom givna ramar. Skolverket skall särskilt följa upp och utvärdera skolan, lägga fram förslag och medverka till utveckling samt öva tillsyn.

Kommunerna svarar som huvudmän för att verksamheten genomförs inom fastlagda ramar. För sin skolverksamhet skall kommunerna upprätta en skolplan.

Rektorer och lärare svarar för att, i samråd med elever och föräldrar, planera och genomföra undervisningen samt för att omforma de övergripande målen till undervisningsmål och se till att de uppnås. De ansvarar för att lokala arbetsplaner upprättas för den enskilda skolan och har i övrigt att fullgöra de uppgifter som åläggs dem i skollag och läroplan”.

(Regeringens proposition 1992/93:220, sid 31)

Ett nytt betygssystem

Betygssystemet ingår på sätt och vis i politikernas nya sätt att styra den svenska skolan. När vi nu skall studera hur detta växer fram, så gör vi det i 13 punkter (se nedan). Vi börjar med arbetet i utbildningsdepartementet. Där är utbildningsministern chef. På departementet jobbar anställda tjänstemän. De är anställda på sina meriter och skall alltså vara mycket kunniga på det område som hör till departementet.

1. En expertgrupp knuten till utbildningsdepartementet gör en analys

”Statsrådet Persson anför: En expertgrupp har analyserat vilken betydelse betygen har för undervisningen i grundskolan och gymnasieskolan från pedagogiska utgångspunkter. Expertgruppen har i september 1990 avlämnat en rapport (Ds 1990:60) ”Betygens effekter på undervisningen”. Expertgruppen föreslår att det nuvarande relativa betygssystemet avskaffas. Om betyg skall ges bör de enligt expertgruppen anknytas till kunskaps- och färdighetsmål i stället för att jämföra elever sinsemellan. Jag föreslår nu att en särskild beredning tillkallas för att ge förslag till ett nytt betygssystem i grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen”

(ur Kommittédirektiv Dir. 1990:62)

2. Regeringen beslutar att tillkalla en beredning för att ge förslag till ett nytt betygssystem

Efter att expertgruppen gjort sin analys, sammanträder regeringen. Här följer delar av de direktiv som betygsberedningen fick av regeringen:

”... Betygsberedningen bör utgå från att de relativa betygen skall avskaffas. Istället bör det finnas andra betyg på grundskolans högstadium, i gymnasieskolan och i komvux. Betygen skall vara skolans bekräftelse - riktad till eleverna - på hur elevens arbete och studieresultat bedöms i förhållande till vad läroplanerna och kursplanerna föreskriver. Betygen skall således mer ha funktionen av återföring av erfarenheter för eleven än utgöra urvalsinstrument för fortsatta studier.

Det viktiga är att arbetet i skolan leder till att eleverna når upp till en given kompetensnivå i form av kunskaper och färdigheter. För detta fordras att läraren bedömer hur elevernas kunskaper och färdigheter förhåller sig till uppställda mål. Beredningen bör utgå från att betygen skall relateras till sådana mål.

...

Med hänvisning till vad jag ovan anförd hemställer jag att regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om skola

- att tillkalla en beredning med högst åtta ledamöter, omfattad av kommittéförordningen, med uppdrag att ge förslag till ett nytt betygssystem i grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, ...”

(Kommittédirektiv Dir. 1990:62, beslutade vid regeringssammanträde 1990-10-25, valda delar)

3. Regeringen beslutar om vem som skall ingå i beredningen

”Genom beslut den 28 november 1990 förordnades beredningens ledamöter (fr.o.m. 1990-12-01) enligt följande: Riksdagsledamoten Lars Gustafsson, ordförande, riksdagsledamoten Margitta Edgren, riksdagsledamoten Eva Goes, riksdagsledamoten Ann-Cathrine Haglund, riksdagsledamoten och vice ordföranden Larz Johansson, riksdagsledamoten Ylva Johansson, kommunalrådet Kjell Norberg, riksdagsledamoten Ingegerd Wärnersson.

Som sekreterare förordnades kanslirådet Bertil Bucht (fr.o.m. 1990-12-01 -- 1991-06-30) och lektor Siv Eliasson (fr.o.m. 1990-12-01). Kanslirådet Bertil Bucht förordnades som expert fr.o.m. 1991-07-01. Som konsult har medverkat psykologen Birgitta Allard fr.o.m. 1992-06-01 t.o.m. 1992-08-31.”

(SOU 1992:86, sid 1)

4. Regeringen beslutar om tilläggsdirektiv

Ibland kommer en regering på nya saker som en SOU-beredning skall göra och/eller en förändring av de gamla direktiven. Då fattar regeringen beslut om s.k. tilläggsdirektiv.

Om att samordning med läroplanskommitténs arbete skall ske: Dir 1991:53, beslut vid regeringssammanträde 1991-06-20 (föredragande statsrådet Persson)

Om att betyg skall ges tidigare och i flera steg än i dag: Dir 1991:104, beslut vid regeringssammanträde 1991-12-05 (föredragande statsrådet Ask)

(källa: SOU 1992:86, sid 138-142)

5. Betygsberedningen avlämnar sitt betänkande i september, 1992, "Ett nytt betygssystem" (SOU 1992:86)

Nu har alltså betygsberedningen suttit och jobbat, haft sammanträde och diskuterat, skrivit och filat på formuleringar. Resultatet är ett s.k. statligt offentligt betänkande som trycks upp, det blir oftast en hel bok.

6. Betänkandet (SOU 1992:86) trycks upp och skickas ut på remiss

7. Regeringens proposition 1992/93:250 - En ny läroplan (en ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, etc.)

"Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen. Vid regeringssammanträdet har statsrådet Ask varit föredragande".

Stockholm den 19 maj 1993

Carl Bildt

Beatrice Ask

8. Propositionen anmäls i riksdagen och skickas till Utbildningsutskottet för beredning, Utbildningsutskottet avger ett betänkande, 1993/94:UbU2, beslutat 2 december 1993

9. Riksdagen debatterar ärendet den 15 december 1993 samt bifaller vad utskottet hemställt, sänder därefter riksdagskrivelse till regeringen

Debatten i riksdagen skrivs alltid omedelbart ner av riksdagens sekreterare. Detta publiceras i något som kallas för riksdagens snabbprotokoll, en sammanställning för varje dag. Där står allt som har sagts i riksdagen, vem som har sagt det och vilka beslut som riksdagen tagit.

10. Regeringen låter utfärda författningen som publiceras i Svensk Författningssamling (SFS)

11. Regeringen som är chef för statsförvaltningen, utfärdar föreskrifter för förvaltningen (i detta fall Skolverket)

12. Regeringen kontrolleras av riksdagen och särskilt då av Konstitutionsutskottet

Varje regeringssammanträde protokollförs och registreras på varje departement. Konstitutionsutskottet granskar årligen statsrådsprotokollen. Denna granskning redovisas inför riksdagen i det s.k. granskningsbetänkandet, vilket behandlas och debatteras av riksdagen.